

TOMAS AKVINIETIS

SUMA PRIEŠ PAGONIS

TREČIOJI KNYGA. APVAIZDA. 88–91 SKYRIAI

Summa Contra Gentiles. Book III. Providence. Chapters 88–91

LXXXVIII SKYRIUS

KAD SUKURTOS ATSKIRTOSIOS SUBSTANCIJOS
NEGALI BŪTI MŪSŲ PASIRINKIMŲ IR NORŲ PRIEŽASTIS,
O VIEN TIK DIEVAS

- [1] Tačiau nereikia manyti, kad dangaus kūnų sielos, jeigu jos egzistuoja, arba kokios nors kitos sukurtos intelektinės substancijos gali tiesiogiai paveikti mūsų valią arba būti mūsų pasirinkimų priežastimi.
- [2] Mat visų kūrinių veiksmai paklūsta dieviškosios apvaizdos sukurtai tvarkai, todėl veikti prieš jos įstatymus negali. Tačiau yra toks apvaizdos įstatymas, kad kiekvieną judintų jam artimiausia priežastis. Todėl sukurta aukštesnioji priežastis, aplenkdamą tokią tvarką, negali nei judinti, nei ką nors daryti. O artimiausia valios judėjimo priežastis yra intelekto gėris, kuris yra jos objektas ir kuris ją judina, panašiai kaip spalva judina regą. Todėl jokia sukurta substancija negali judinti valios, nebent tik intelekto gėriui tarpininkaujant. Ir tai daro tiek, kiek jai parodo, kad ką nors daryti yra gera; kitaip tariant, įtikina. Vadinasi, jokia sukurtoji substancija negali daryti poveikio valiai arba būti mūsų pasirinkimų priežastis, nebent tik kaip įtikinėjanti.
- [3] Taip pat. Kas nors iš prigimties gali būti judinamas ir patirti poveikį tik to veiksnio, dėl kurio formos jis gali būti atvedamas į aktą: mat kiekvienas veiksnys veikia savo forma. O valia į aktą atvedama geidžiamu objektu, kuris nura-

| Dail. Beato Angelico

RAKTAŽODŽIAI: Tomas Akvinietis, Suma prieš pagonis, valia, apvaizda.

KEY WORDS: Thomas Aquinas, Summa Contra Gentiles, will, providence.

mina jos geismo judėjimą. Tačiau tik dieviškajame gėryje kaip galutiniame tikslu valios geismas nurimsta, kaip matyti iš to, kas jau pasakytą¹. Taigi vien tik Dievas gali judinti valią veikiančiosios priežasties būdu.

- [4] Dar. Kaip besielis daiktas turi natūralų polinkį į savo tikslą, kuris dar vadinamas prigimtinu geismu, taip intelektinė substancija turi valią, kuri vadinama intelektiniu geismu. Tačiau prigimtinus polinkius duoda ne kas nors kitas, o tik tas, kuris sukuria prigimtį. Vadinasi, ir valią nukreipti į ką nors gali tik tas, kuris yra intelektinės prigimties priežastis. O ji yra vien tik Dievas, kaip akivaizdu iš to, kas anksčiau minėta². Todėl vien tik jis į ką nors gali nukreipti mūsų valią.
- [5] Toliau. Prievartinis veiksmas bus tada, rašoma *Etikos* trečioje knygoje³, kai veikimo pradai yra išoriniai ir jo poveikį patiriantysis savo galia prie veiksmo neprideda. Tad jeigu valią judina koks nors išorinis pradai, tai judėjimas bus prievartinis: kalbu apie judinimą, kurį atlieka išorinis pradai, judinantis veikiančiosios priežasties būdu, bet ne tikslo priežasties būdu. Tačiau prievarta laisvai valiai prieštarauja. Tad neįmanoma, kad išorinis pradai judintų valią kaip veikiančioji priežastis, bet reikia, kad kiekvienas valios judesys kiltų iš vidaus. Tačiau jokia sukurta substancija nėra susieta su intelektinės sielos vidumi. Vien Dievas, kuris yra jos atsiradimo ir buvimo priežastis, šitaip su ja yra susijęs. Todėl tik Dievas gali būti laisvo valios judėjimo priežastis.
- [6] Dar. Prievarta prieštarauja natūraliam ir laisvos valios judėjimui, nes jie abu turi kilti iš vidinio prado. O išorinis veiksnys natūraliai judina tik tiek, kiek judinamajame jis yra jo vidinio prado judėjimo priežastis: pavyzdžiui, darantysis, daromam sunkiam kūnui duodantis sunkumo formą, natūraliai jį judina žemyn. Tačiau joks kitas išorinis veiksnys negali be prievartos judinti išorinio kūno, nebent tik atsitiktinai, kaip pašalinantis kliūtis, bet tokiu atveju jis veikia pasinaudoja natūraliu judėjimu, negu yra jo priežastis. Todėl vien tas veiksnys gali būti neprievartinė valios judėjimo priežastis, kuris yra to judėjimo vidinio prado, arba pačios valios galios, priežastis. O ji yra Dievas, kuris, kaip parodyta antroje knygoje⁴, yra vienintelis sielos kūrėjas. Vadinasi, tik Dievas gali judinti valią veikiančiosios priežasties būdu ir nenaudodamas prievartos.
- [7] Todėl Patarlių knygoje rašoma: *Karaliaus širdis yra vandens srovė Viešpaties rankoje; jis nukreipia ją, kur tik nori* (Pat 21,1). Ir Laiške filipiečiams: *Dievas iš savo palankumo skatina jus ir trokšti, ir veikti* (Fil 2,13).

LXXXIX SKYRIUS

KAD DIEVAS YRA VALIOS JUDESIŲ PRIEŽASTIS,
O NE VIEN TIK VALIOS GALIOS PRIEŽASTIS

- [1] Tačiau kai kurie, nesuprantantys, kaip Dievas, būdamas mūsų valios judėjimo priežastimi, gali nepažeisti valios laisvės, buvo priversti tuos autoritetus aiškinti klaidingai: pavyzdžiui, teigiant, jog *Dievas mumyse yra mūsų norų ir darbų priežastis*, nes Jis yra mūsų norėjimo galios priežastis, bet ne taip, kad priverstų

- mus norėti to ar kito dalyko, kaip aiškina Origenas traktato *Apie pradus* trečioje knygoje⁵ gindamas laisvą apsisprendimą nuo minėtų autoritetų.
- [2] Atrodo, kad iš to kyla nuomonė tų, kurie sako, kad apvaizda lemia ne laisvą apsisprendimą, t. y. pasirinkimą, o tik išorinius jo rezultatus. Juk ne visada tas, kuris pasirenka ką nors pasiekti arba padaryti, pavyzdžiui, pastatyti namą arba praturtėti, pasiekia užsibrėžtą tikslą. Vadinasi, mūsų veiksmų rezultatas pavaldus ne mūsų laisvam pasirinkimui, o tik apvaizdai.
- [3] Tačiau šiems autoritetams akivaizdžiai prieštarauja Šventasis raštas. Juk Izaijo knygoje parašyta: *tu, viešpatie, atlikai mumyse visus mūsų darbus* (Iz 26–12). Todėl iš Dievo turime ne tik norėjimo galią, bet ir veiksmą.
- [4] Be to. Šis Saliamono teiginys, kad *Jis daro viską, ką nori*, parodo, kad dieviškasis priešastingumas apima ne tik valios galią, bet ir jos veikimą.
- [5] Taip pat. Dievas daiktams duoda jų pačių galias, bet jau buvo parodyta⁶, kad tomis galiomis jie gali naudotis tik veikdami Jo paties galia. Vadinasi, žmogus tik tiek gali naudotis jam duota valios galia, kiek jis veikia Dievo galia. Bet tas, kurio galia veikiantysis veikia, yra ne tik galios, bet ir veiksmo priežastis. Tai tampa akivaizdu įrankiui veikiant meistro galia, nes meistras jam suteikia ne formą, o tik veiksmą. Vadinasi, Dievas yra ne tik mūsų valios, bet ir norėjimo priežastis.
- [6] Toliau. Dvasinių objektų tvarka yra tobulesnė už kūniškų objektų tvarką. Tačiau kūniškų objektų srityje kiekvieno judesio priežastis yra pirmasis judesys. Todėl dera, kad ir dvasinių objektų srityje kiekvieno valios judesio priežastimi būtų pirmoji valia, kuri yra Dievo valia.
- [7] Dar. Jau buvo parodyta⁷, kad Dievas yra kiekvieno veiksmo priežastis ir kad jis veikia kiekviename veikiančiajame. Vadinasi, jis yra valios judesių priežastis.
- [8] Be to, Aristotelis *Eudemo etikoje*⁸ pateikia tokius argumentus. Turi būti priežastis to, kad kas nors supranta, sprendžia, pasirenka ir nori, nes kiekvienas naujas reiškinyms privalo turėti kokią nors priežastį. Bet jeigu jo priežastis yra kitas ankstesnis sprendimas ir kitas noras, tai reikia pasiekti kažką pirmą, nes priežasčių seka negali būti begalinė. Tačiau tas pirmasis turi būti kažkas geriau negu protas. Tačiau niekas, išskyrus Dievą, nėra geriau už protą ir intelektą. Tad Dievas yra pirmoji mūsų sprendimų ir norų priežastis.

XC SKYRIUS

KAD ŽMONIŲ PASIRINKIMAI IR NORAI
PAVALDŪS DIEVIŠKAJAI APVAIZDAI

- [1] Iš to aišku, kad ir žmonių norai bei pasirinkimai dieviškai apvaizdai būtų pavaldūs.
- [2] Juk viską, ką Dievas daro, daro pagal savo apvaizdos tvarką. Ir kadangi jis yra mūsų pasirinkimų ir norų priežastis, tai mūsų pasirinkimai ir norai nuo dieviškosios apvaizdos priklauso.

- [3] Toliau. Kaip jau buvo parodyta⁹ (III, 78), visi kūniški dalykai valdomi per dvasinius. O dvasiniai kūniškuose veikia per valią. Tad jeigu intelektualinių substancijų valios judėjimas nepriklausytų nuo Dievo apvaizdos, tai reikėtų daryti išvadą, kad ir kūniški dalykai jo apvaizdai nepriklauso. Vadinasi, neliktų jokios apvaizdos.
- [4] Taip pat. Kuo pasaulyje kas nors yra kilnesnis, tuo labiau jam dera dalyvauti tvarkoje, nuo kurios priklauso pasaulio gerumas. Todėl Aristotelis *Fizikos* antroje knygoje¹⁰ kaltino senovės filosofus už tai, kad jie atsitiktinumą ir lemtį priskyre dangaus, o ne žemesniųjų kūnų sandarai. Tačiau intelektualinės substancijos yra kilnesnės negu kūniškosios substancijos. Tad jeigu kūniškosios substancijos savo substancialumu ir veiksmis pajungiamos apvaizdos tvarkai, tai dar labiau pajungiamos intelektualinės substancijos.
- [5] Be to, tie, kurie yra arčiau tikslo, labiau priklauso nuo tvarkos, kuri yra tikslas, nes jiems tarpininkaujant kiti kreipiami į tikslą. Bet kaip jau parodyta¹¹ (III, 25; 78), intelektualinių substancijų veiksmi labiau nukreipti į Dievą kaip į tikslą negu kitų daiktų veiksmi. Todėl intelektualinių substancijų veiksmi labiau negu kitų daiktų veiksmi pavaldūs apvaizdos tvarkai, kuria Dievas viską į save nukreipia.
- [6] Dar. Apvaizdos valdymas kyla iš dieviškosios meilės, kuria Dievas myli savo sukurtus daiktus: juk labiausiai meilė pasireiškia tuo, kad mylintysis mylimajam linki gėrio. Todėl kuo labiau Dievas ką nors myli, tuo labiau jie paklūsta jo apvaizdai. Tačiau to paties moko ir Šventojo rašto Psalmynas, kuriame teigiama: *Viešpats saugo kiekvieną, kas jį myli* (Ps 145, 20); taip pat Filosofas *Etikos* dešimtoje knygoje rašo, kad Dievas kaip savo draugais labiausiai rūpinasi tais, kurie myli intelektą. Tad akivaizdu, kad labiausiai jis myli intelektualines substancijas. Todėl jų norai ir pasirinkimai pavaldūs apvaizdai.
- [7] Toliau. Vidinės žmogaus gėrybės, kurios priklauso nuo valios ir veiklos, žmogui tinka labiau negu išorinės: pavyzdžiui, turtų įsigijimas ar kas nors panašaus; todėl geru žmogus vadinamas atsižvelgiant į pirmąsias, bet ne į antrąsias. Tad jeigu dieviškajai apvaizdai būtų pavaldūs ne žmonių pasirinkimai ir valios judesiai, o tik išoriniai pasireiškimai, tai teisingiau būtų sakyti, kad žmoniškieji reikalai apvaizdai nepriklauso, negu teigti, kad yra jai pavaldūs. Apie tai piktžodžiautojų lūpomis kalba Jobo knyga: *Debesys jį taip dengia, kad jis nebemato* (Job 22, 14) ir Ezekielio: *'Viešpats paliko kraštą! Viešpats nemato!'* (Ez 9, 9), ir Raudų: *Kieno įsakas buvo kada nors įvykdytas, jei Viešpats nebuvo to norėjęs?* (Rd 3, 37)
- [8] Bet atrodo, kad kai kurios Šventojo rašto eilutės patvirtina anksčiau išsakytą požiūrį. Mat Ekleziastike rašoma: *Kai Dievas pradžioje žmogų sukūrė, jis davė jam galią laisvai pasirinkti* (Sir 15, 14). Ir toliau: *jis padėjo prieš tave ugnį ir vandenį; tiesk ranką į tą, kurį tu pasirenki. Prieš kiekvieną žmogų yra gyvenimas ir mirtis, ką žmogus pasirenka, tai bus jam duota* (Sir 15, 16–17). Ir Pakartoto įstatymo knygoje: *Štai! Šiandien padėjau prieš tave gyvenimą ir gerovę, mirtį ir pražūtį* (Išt 30, 15). Tačiau šie žodžiai pasakyti tam, kad parodytų, jog žmogui priklauso laisvai apsispręsti, o ne tam, kad jo pasirinkimus iš dieviškosios apvaizdos pašalintų.

- [9] Panašiai Grigalius Nysietis rašo knygoje *Apie žmogų*, kad apvaizda rūpinasi tuo, kas nuo mūsų nepriklauso, bet ne tuo, kas nuo mūsų priklauso; ir juo vadovaudamasis Damaskietis antroje knygoje¹² teigia, kad Dievas iš anksto žino tai, kas nuo mūsų priklauso, tačiau nenulemia. Šiuos teiginius reikia aiškinti šitaip: nuo mūsų priklausantys dalykai dieviškajai apvaizdai pavaldūs ne taip, tarsi iš jos jie priimtų būtinybę.

XCI SKYRIUS

KAIP AUKŠTESNIOSIOS PRIEŽASTYS
LEMIA ŽMOGIŠKUOSIUS REIKALUS

- [1] Iš to, kas jau parodyta, galime suprasti, kad žmogiškuosius reikalus lemia aukštesniosios priežastys ir jie nėra atsitiktiniai.
- [2] Juk pasirinkimus ir norus Dievas tvarko tiesiogiai. O žmogaus intelektualinį pažinimą Dievas tvarko angelams tarpininkaujant. O kūniškuosius dalykus – tiek vidinius, tiek išorinius, – kuriais žmonės naudojami, Dievas tvarko tarpininkaujant angelams ir dangaus kūnams.
- [3] Yra vienas bendras šito paaiškinimas. Juk visa, kas skirtinga, kintama ir netobula, savo pradū turi tai, kas vienoda, nekintama ir tobula. O visa, kas yra mumyse, yra įvairu, kintama ir netobula.
- [4] Juk akivaizdu, kad mūsų pasirinkimai yra įvairūs, nes skirtingomis aplinkybėmis skirtingi žmonės renkasi skirtingus dalykus. Taip pat jie yra nepastovūs tiek dėl sielos, kuri nėra tvirtai pasiryžusi siekti galutinio tikslo, nepatikimumo, tiek dėl mūsų aplinkybių kaitos. O jų netobulumą liudija žmonių nuodėmės. Bet pirmoje knygoje¹³ buvo parodyta, kad Dievo valia yra vienoda, nes geisdamas vieno, jis geidžia viso kito; ir nekintama; ir tobula. Tad visų norų ir pasirinkimų judesius reikia kildinti iš dieviškosios valios, o ne iš kokių nors kitų priežasčių, nes tik Dievas yra mūsų norų ir pasirinkimų priežastis.
- [5] Panašiai ir mūsų pažinimui būdinga įvairovė, nes suprantamą tiesą mes tarsi surenkame iš daugybės juntamų objektų. Taip pat jis yra kintamas, nes vyksta pereinant nuo vieno prie kito: nuo to, kas žinoma, prie to, kas nežinoma. Taip pat jis yra netobulas dėl vaizdinių ir jutimų priemaišos, kaip tai liudija žmonių klaidos. Tačiau angelų pažinimas yra vienodas, nes iš paties pažinimo šaltinio, tai yra iš Dievo, jie gauna tiesos pažinimą. Taip pat jis yra nejudantis, nes nelaksto nuo padarinių į priežastis, arba priešingai, bet paprastu žvilgsniu regi gryną tiesą apie daiktus. Taip pat jis yra tobulas, nes mato pačias daiktų prigimtis, arba esmes, dėl kurių intelektas negali klysti, kaip ir jutimas dėl savo juntamų objektų. Bet mes išvadas apie daiktų esmes darome remdamiesi atsitiktiniais požymiais ir padariniais. Todėl mūsų intelektualinis pažinimas turi būti tvarkomas angeliškuoju pažinimu.

[6] Maža to, akivaizdu, kad žmonių kūnai ir tie daiktai, kuriais žmonės naudojami, yra sudaryti iš daugybės mišinių ir priešybių; ir jie ne visada juda vienodai, kadangi negali nuolat judėti; ir yra netobuli dėl kaitos ir gedimo. O dangaus kūnai yra vientisi, nes yra paprasti ir egzistuoja be jokių priešybių. Ir jų judėjimai yra vientisi, nepertraukiami ir visada vyksta tuo pačiu būdu. Taip pat juose negali būti irimo arba kaitos. Todėl būtina, kad mūsų kūnai ir visa kita, kuo mes naudojames, būtų tvarkomi dangaus kūnų judėjimu.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, trečioji knyga. Iš lotynų k. vertė G. Vyšniauskas, *Logos*, 2010, Nr. 65, sk. 35, p. 95, sk. 36, p. 96; *Logos*, 2011, Nr. 69, sk. 50, p. 100–102.
- ² Žr. Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, antroji knyga. Iš lotynų k. vertė G. Vyšniauskas. Vilnius: Logos, 2003, sk. 87, p. 447–449.
- ³ Aristotelis, *Nikomacho etika*. III, 1 [1110a 15–17]. Iš senosios graikų k. vertė J. Dumčius. Kn. Aristotelis, *Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990, p. 98.
- ⁴ Žr. Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, antroji knyga, sk. 87 p. 447–449.
- ⁵ Žr. Origenes, *Peri archon* III, 1, 19, kn.: J. P. Migne, PG 11, p. 292–294, <<http://books.google.fr/books?id=qAkRAAAAYAAJ&hl=fr&pg=PA10#v=onepage&q&f=false>>
- ⁶ Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, trečioji knyga, *Logos*, 2012, Nr. 72, sk. 67, p. 127–129; 2012, Nr. 73, sk. 70, p. 101–102.
- ⁷ Žr. ten pat.
- ⁸ Žr. Aristotle, *Eudemian Ethics* VIII, 7 [1248a 17–32]. <<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0050%3Abook%3D8%3Asection%3D1248a>>
- ⁹ Žr. Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, trečioji knyga, *Logos*, 2013, Nr. 75, sk. 78, p. 78–79.
- ¹⁰ Žr. Aristotle, *Physics* II, 4 [196a 24–b 5]. <<http://classics.mit.edu/Aristotle/physics.2.ii.html>>
- ¹¹ Žr. Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, trečioji knyga, *Logos*, 2010, Nr. 64, sk. 25, p. 139–142; 2013, Nr. 75, sk. 78, p. 78–79.
- ¹² Žr. S. Iohannes Damascenus, *De fide orthodoxa*, lib II, cap. XXX. Kn. J. P. Migne, PG 94, p. 970–971A. < <http://www.scribd.com/doc/45422205/PG-094>>
- ¹³ Žr. Tomas Akvinietis, *Suma prieš pagonis*, pirmoji knyga. Iš lotynų k. vertė G. Vyšniauskas. Vilnius: Logos, 1999, sk. 13, p. 41–57; sk. 75, p. 289–291.

Iš lotynų kalbos vertė
doc. dr. Gintautas VYŠNIAUSKAS,
Klaipėdos universitetas

Versta iš S. *Thomae de Aquino Summa contra gentiles*, Romae, Apud sedem commissionis Leoninae et apud librariam Vaticanas, Desclee et C. Herder, 1934.